

Psal. vii, 12: « Deus iudex justus, fortis. » Unde Septuaginta hic vertunt: *Jurabit omnis lingua Deum, dicens: Justitia et gloria ad eum veniet.* Ita Sanchez.

Tertio, Idem Forerius sic verit: *Profecto Jehova dixit: Per Jehova mihi sunt justitia et imperium,* hoc est, *Jehova Christus dixit: A Jehova, id est a Deo Patre, habeo justitiam, quod sim justus, et justificans: habeo et imperium Ecclesie, et totius orbis, ut nemo sit fidelis Ecclesia civis, nemo justus, nisi quem ego justificaver; et quemcumque ego converto et justificaver, ille si fidelis et justus, atque a me in ius civicum Ecclesie cooptatus. Hoc est quod ait Christus: « Data est mihi omnis potestas in celo et in terra, » *Math. xxviii, 18;* et ad Apostolos: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis peccata, sunt, » *Joan. xx, 23.**

Quarto, illi putant haec spectare ad fidèles et Ecclesiam, g. d. Omnis fidelis sua lingua dicens « in Domino, » id est Dominum confitens et laudans, dicit: « Mea sunt justitia et Evangelii, meum est « imperium » et regnum Christi, mea est eius Ecclesia, non Iudeorum, Ita S. Hieronymus. Secundus sensus optime coheret cum praecedentibus, et videtur maxime genuinus ex pharsi Hebreos. Té enim בְּדָוֹנָא, id est « in Domino, » est formula jurandi usitata Hebreos. Deinde primus, qui facili est et appositus.

AN EUM (Christum Deum) VENIENT (ut curvent ei genu), ET CONFUNDENTUR OMNES (infideles et rebelles) QUI REFUGIANT EI. — Hoc fuit in die iudicij. Hoc sunt verbi Prophetie prolatione sententiam Dei: precedencia enim sunt verba et sententia Dei.

26. IN DOMINO JUSTIFICABITUR, ET LAUDABITUR OMNE SEMEN ISRAEL. — Rebelles confundentur, ibuntque in ignem aeternum: at Israelite, id est fidèles, « in Domino, » id est apud Dominum, a Domino, coram Domino, « justificabuntur » per fidem Christi: aut potius justificabuntur, id est, justi publice declarabuntur, et coram toto mundo pronuntiantur, ne nemo condemnare audeat, quos Deus justificat et absolvit, ut ait S. Paulus, Hinc ab omnibus claudatur omne semen Israel, ut etiam reprobi qui eos in hæc vita desipexerant, cogantur eos laudare, et dicere: « Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est! » Hec est enim salus et latus aeterna, quam veris Israelitis, id est fidélibus, per Christum dandam promisi, vers. 17. « Semen Israel » vocat Israëlis filios, non carnales, sed spirituales, puta fideles et sanctos. Vis illustria, laudabilis hujs seminis, non tantum genu, sed et cor et corpus et animam Deo curvantur, in eoque lingua sua jurantis, atque ejus justitiam, robur et imperium gloriose agone et Victoria confitentes et decorantis, exempla? Accipe.

Escriptio In Typanensi Mauritania civitate, Hunericus rex Iudaeorum Arianum Episcopum consilium. Gives eum et Arianismum exsecrati, Christumque Deum

confidentes, publice divina mysteria in domo una congregati, celebrare coperunt. Cyrilla id significavit Ilmerico, qui iussit in medio foro congregata omni provincia linguis eis et manus dexterarum radicem abscondi. Quod cum factum fuisset, Spiritu Sancto prestante, ita locuti sunt, et loquuntur, quomodo ante loquebantur, ait Victor Uticensis, lib. III *Wandal.*

Ibidem narrat Episcopum nomine *Habet Deum*, cum ab Antonio Ariano pedibus manibusque ligatis, ore obturato ne lingui clamaret, per vim rebaptizaretur; deinde solitus vinculis ab eo audiens: « Ecce iam, frater Habet Deum, noster Christianus effectus es. Quid ultra facere poteris, nisi ut voluntatis consentias regis? Cui Habet Deum: Illi est, impius Antoni, mortis damnatio, ubi voluntatis tenet assensio. Ego fidelis mea faxa vobis confitens crebris, quod credo et credidi, commando, defendi. Sed et posteaquam catenis vixisti, et oris januam opplasti, in praetorio cordis, violentiae mee, scribentibus Angelis, gesta confeci, et lexitanda Imperatori meo transmisisti. »

Idem postea apud Ilmericum de persecutione expostulans: « Quid, ait, iam cum projectis habetis? quid cum eis quos exilio relegatis, quotidie dimicatis? abstulistis substantiam Ecclesie, patrum dominibus privatis: sola anima remanet, quam captivitate contunditis. O tempora, o mores! universus hec mundus intelligit, et ipse qui persecutus videt. Si fides dicitur, quam tenetis, quid vera fidei membra tantis persecutionibus erigitatis? Quid vobis cum exilio nostro? Quid vobis cum egenis in seculo, quorum est vita semper in Christo? Liceat saltem gaudere consortio bestiarum eis quos abjecisti a facie omnium populorum. » Adiu aliud ex eodem.

Victoriarius Proconsul Carthaginis, et famularis regis Ilmerici, cum a rege per internum sollicitarum ad Arianismum, libera voce respondit: « Securus de Deo et Christo Domine meo, deo que regi dicatis, subigat ignibus, edigat bestias, excruciet generibus omnium tormentorum; sic consenserio, frustra sum in Ecclesia baptizatus. Nam si haec presens vita sola fuisset, et aliam, que vere est, non speraremus aeternam, nec ita fecissem ad modicum usque temporali gloriarum, et ingratis existere, qui suam fidem mihi contulit creditor. » Ad quod tyrannus exscitatus, inexplicabilibus eum tormentis cruciavit: qui tripidans in Domino, feliciterque consummans, martyrum coronam accepit.

Ibidem narrat S. Victoriam, ab eodem regis suspensam, cum abjecto igne cremaretur coram filiis et marito, ab eo hisce verbis fuisse tentatum: « Quid patenis, conjunx? si me despicias, vel horum quos genuisti miserere impia parvulum. Quare obliverseris uteri tui, et pro nihil ducis, quos cum gemitu peperisti? ubi sunt fœdera conjugalis amoris? Respic, queso, filios et matrem, regi obedi, ut humeritatem adhuc tormenta

lucereris, stutu et mihi doneris et liberis. » Sed illa, nec filiorum fletus, nec servorum audiens blandimenta, affectum multo altius elevans a terra, mundum cum suis desideris contemnebat. Quam cum confirmatione suspendi, vulsis humeris, qui cruciabant consiperent mortuam, deponerunt prorsus omni parte examinem: que postea retulit, quamdiu sibi virginem astissime, atque tetigisse membra singula, et illico fuisse sanata. O gloriae Victoriae victoria!

Ibidem refert duo fratres invicti juravisse in fide constantiam, et rogasse tortores, ut eodem supplicio torquerentur, et dum primo suspedio molibus lapidum pedibus alligatis, tota die pendentes, unus illorum petivit se deponi, et sibi inducias dari. Cui frater alius, metuentes ne fidem negaret, et suspendeo clamabat: « Noli, noli, frater; non ita juravimus Christo. Accusabo te, cum

CAPUT QUADRAGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædictus Deus idola Babylonorum suos cultores gravantia, cum tis confringenda et in captivitatem itura; se vero suos curare et portare quasi ab utero usque ad senectam. Inde, vers. 5, redit de more ad disceptationem cum idolis et idolatriis, eorumque inanitatem et insipaciam demonstrat. Tertio, vers. 10, suum consilium assignat, promittiitque Cyram ceterum quasi avem, qui voluntatem suam in Babylonis vastatione, et Judorum ex ea liberatione adimpleret. Sub Cyro intelligit Christum.

1. *Contractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem.* 2. *Contabuerunt, et contrita sunt simul: non potuerunt salvare portantem, et anima eorum in captivitatem ibit.* 3. *Audite me, domus Jacob, et omne residuum domus Israel, qui portamini a meo utero, qui gestamini a me a vulva.* 4. *Usque ad senectam ego ipse, et usque ad canos ego portabo: ego feci, et ego feram: ego portabo, et salvabo.* 5. *Cui assimilastis me, et adæquatistis, et comparasti me, et fecistis similis?* 6. *Qui confertis aurum de sacculo, et argentum statera ponderalis: conductentes aurifricem, ut faciat Deum: et procedunt, et adorant.* 7. *Portant illum in humeris gestantes, et ponentes in loco suo: et stabit, ac de loco suo non movebitur: sed et cum clamaverint ad eum, non audiet: de tribulatione non salvabit eos. Memento istud, et confundamini: redite, pravaricantes, ad cor. 9. Recordamini prioris sculpi, quoniam ego sum Deus, et non est ultra Deus, nec est similis mei.* 10. *Annuntians ab exordio novissimum, et ab initio que nesciunt facta sunt, dicens: Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fieri: 11. vocans ab Oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis mea, et locutus sum, et adducam illud: creavi, et faciam illud.* 12. *Audite me, duro corde, qui longe estis a justitia, 13. Prope feci justitiam meam, non elongabitur, et salus mea non morabitur. Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam!* (1).

4. *CONTRACTUS EST BEL, CONTRITUS EST NABO. — Dixerat Deus cap. preceed. tempore Christi con-*

(1) In hoc opere, primo, pergit Propheta exponere fœderum consecutaria, tum Cyri expeditionis contra Babylonem, tum potiori sensu regni Christi, clare prædicendo, ruinam idolatrie et abjectionem idolorum futuram, 1, 2; quo-

rum et orbis idolis, scilicet Baal sive Bel, et Nabo, nimirum haec a Cyro vincto vastanda et diripienda esse, et multo magis haec omniaque alia a Christo abolenda esse aureo Evangelii seculo. Ipsi ergo insultat hic viceror Deus. Vastitas enim deorum babyloniorum, facta a Cyro, fuit typus vastitatis idolorum in toto mundo facientium a Christo. Unde pro *confutatis est hebreica est* קְרָבָה, id est curvata est, hoc est, brevi curvabitur a Cyro, q. d. Cyrus evertet Babylonem, tuncque Baal, cui Babylonii, et omnes gentes eius subdite, curvare solent genu, eumque adorare, cogitur ipse Cyro et Deo vero curvare genu sumquaque dorsum, cum a Cyro in terram dejetur et confringetur. Cyrus enim aurum et argentum, ex quibus confundat est, rapiet, illudque per partes camelis imponet, ut transferat in Persidem. Porro, quod Cyrus fecit in Babylone, hoc Christus eius antitypus faciet in toto orbe. Quis fuerit Bel sive Baal, hec *Daniel*. xiv. 2.

Naso. — Fui hie secundus Babyloniorum Deus, ita dictus, ut videtur, quod daret oracula. Nabo enim hebreus et Chaldaeus idem est quod prophetus, vel divinitus, inquit S. Hieronymus. Inuit hic Propheta Christum Nabo, id est oraculus idolorum, silentium impositum. Cum enim ipsum Dei Verbum hominibus loqui cepit in Christo, tunc obmutuerunt omnes Gentium loquaces illi, aut postea demones, ut fateretur Porphyrius apud Eusebium, lib. IV *Propriar. Evangel.*, cap. I. Perpetram Septuaginta juxta editionem Complutensem, item Cyrillus et Procopius, pro *Nabo* legunt *Dagon*. Nam et Hebreus, et Latina, et Graeca, Septuaginta Romani habent *Nabo*: hic enim fuit deus Chaldaeorum, Dagon vero Philistinorum. Porro videtur Nabo idem esse quod Merodach. Sicut enim hic Isaías ait: «Confutatis est Bel, contritus est Nabo: ita rem eandem significans Jo-

rum iniquitatibus et impotentiis opponit Deum ipsum ostendendum quantum a deo Babyloniam differat, per singularia materiæ amoris beneficia erga populum suum hanc tenet presidia, et posthac præstanda, 3, 4.

Secundo, que cum iuri sit, exponit ipse Deus ridendum hominum idola colentum statutum, et ad vivum dicunt superstitiose ditorum: laetiorisque fortuna horum, quibus suppetuntur frumenta sed idola ex pretiosissima metalla confusa, 3, 8.

Tertio, reserat *z. torum* cultores, quorum et plurimi Judei consortes erant, ad inlucem frugum, commendata tum memoria factorum, tum præmonitione et predictione futurorum maxime per Cyrum, 9-11, etas per sevendem contra incirculos proximum predicionis evenitum, tum quod Caput cum quod Christum eius typum. Nam, quamvis centum et sexaginta anni adhuc elapsi erant usque ad finem Babyloniorum captivitatis, et septingentis ad minus annis usque ad Christi adventum, attamen Dominus dicit prope eae justificari sicut, sive quia seculorum series ante Deum transcurserunt unius dies, et pro milio reputatur, sive quia ipsa populi confirmare volebat et illum ab idolatria liberare, sive tantum quia ista prophætia pro omnibus temporibus edita erat, et semper verum est dicere prope esse justificari Bel, cum corda hominum ad illum recipiendum exhortari non cessat, 12, 13.

remias, cap. I, 2, ait: «Confutatis est Bel, victus est Merodach. » Cujus rei signum est, quod Babylas filius Nabuchodonosoris, sicut vocatus est Merodach, vel Eulimerodach, sic et vocatus est Nabonitus, vel Labenitus; littera enim N et L, cum utraque sit labialis, inter se sepe communantur. Nam solebant reges tam Judæorum quam Chaldaeorum a diis suis nomen mutuari. Scilicet *Jah*, *Sabaoth*, *nabi* n. min. D. apud R. *Deus* c. *Babylonia* n. min.

FACTA SUNT SIMULACRA EORUM BESTIIS ET JUMENTIS. — Hic aliiquid supplendum est. S. Hieronymus, Haymo et Hugo supplerunt *z. similia*. Sic enim at S. Hieronymus: «Facta sunt simulacra eorum bestiis: non quod in predam bestiarum et jumentorum expedita sint, sed quod religio nationum, simulacra sunt bestiarum et brutorum animalium, que maxime in Egypto divino cultu consecrata sunt: de quibus et *Vetus* :

Omnigenique Deum monstra, et latrato Arabis.

Nam et plerasque nomina oppidorum ex bestiis et jumentis habent nominum: *zebra*, a cane; *leu*, a leone; *bezuz* lingua Egyptia, ab hiaco; *zebu*, a bovo, ut taceam de formidoloso et horribili corpe et crepitu ventris inflati, que Pelusiana religio est: *bœu*, inquit, simularia, que non possunt salvare portantes, nihil sunt aliud, nisi onera sarcordatio, » fucusque Hieronymus.

Sic draco iste, quem odiat Daniel, cap. XIV, 22, pro Numine colubatum. Sic Jupiter Hammuris capri formam habebat, et ratus caper. Hammon enim punice significat caprum, at Herodus in *Euterpe*. Unde pro *Nabo* Septuaginta hic vertunt *Dagon*. Dagon enim era idolum Philistinorum habens formam pisces: *πετρός Dagon* enim hebreus significat *piscem*, videturque Dagon habuisse speciem bullocki, aut marini, dicimus monstri, quae est illud nobilitatum Persi et Andromedæ fabula, quod colebant pro *Numine*. Vide quae de *Dagon* dixi *Philipp.* III, 19.

Secunda, S. Thomas, Forerius et Vatablus supplerunt *imposita*, q. d. Bel Nabo, aliaque idola Chaldeorum, juxta consuetudinem, jumentis imposita, deportata sunt in Perside.

Tertio, Haymo per bestias et jumenta intelligit Belis cultores. Hi enim nisi stolidi et stupidii fai-

ment instar brutorum, numquam coluiscent idola lignea, saxe, area et aurea.

Quarto, ali si explicant, *facta sunt bestiis*, id est calcata sunt a bestiis: cum a Persis deserta et prostrata sunt. Persæ enim alios colebant deos quam Babylonii, immo ut gentem, ita et deos ipsi suos cœusebant esse hostes.

Quinto, valde apposite Sanchez per zeugma repetit *z. onera*, q. d. Simulacra Belis et Nabo bestiæ et jumentis facta sunt onera (cum scilicet Persæ illis onerant suos camelos, asinos et equos, ut ea transferrent in Persidem), quæ prins fuerunt onera vestra, o Babylonii! eaque gravi pondere usque ad lassitudinem vos gravabant et fatigabant, cum scilicet illa vestris humeris portarentur. Id enim eos facilitasse docet Baruch, vi. 3.

Sexto et planissime, Forerius, simulacra Chaldeorum facta, vel, ut hebreica est, fuerunt jumentis, id est tradita sunt jumentis, fuerunt in postestate jumentorum, veluti soror eorum. Hoc enim hebreæ phrasis significat, cum dictum aliquid esse, vel fieri alterius, scilicet esse in ejus potestate, vel esse in ejus jure et dominio: jumenta enim cum dorso continerent idola, habebant ea quasi captiva, in sua manu et potestate. Hunc sensum exigit id quod sequitur: «Anima eorum in captivitate ibit. »

2. *CONTABERUNT, ET CONTRITA SUNT SIMULACRA* *z. idola* vestra que portabatis usque ad lassitudinem, vobissem simul curvata et confracta a Persis contabuerunt, perierunt et consumpta sunt. Perinde ac si asinus dorso ferat omnes grave laginarum, atque ab hoste prostrus corrut, itaque legemas una secum confringat: hoc enim immunit hebreæ. Unde et Biblia Complutensis hec praedictibus necnon hoc modo: *Onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem contabuerunt, et contrita sunt simulacra*. Hinc et sequitur: «Non poterunt salvare » a Persis « portantem se, » id est portantes a Chaldeozis. Legit Noster *מִצְבָּה* masse in praeterito *לִקְיָה*, id est portantem; jam alii punctis legunt *מִצְבָּה* massa, id est onus. Unde Vatablus et Forerius vertunt: *Curvata sunt, incurvata sunt simulacra, non poterunt evadere omnis. Intelleguntur hoc de jumentis, non de idolis, q. d. Corruerunt illa jumenta onusta idolis, sub onere, neque onus ipsum potuerunt excutere.*

ANIMA EORUM IN CAPTIVITATE IDIT. — Id est, ipsam idola quæ idololatres putant anima esse prædicta, eo quod ex illi dentur oracula, quasi vox et mente polleant, abducantur in captivitatem a Persis. Ita Vatablus. Aut potius animam idoli vocali ipsum idolum, quod quia rei animata est image et idolum, hinc animam habere dicitur metonymice. Sic caro mortua que aliquando vivit, vocatur anima, quia carni ante animata est millis est, et quasi eadem cum illa, ut dixi *Levit.* xx, 28. Sic anima hominis vocatur ipse homo. Ita Sanchez. Addit, anima idoli est demon illi assidens, et quasi alligatus, ac per illud dans

oracula, q. d. Idolum totum cum suo demere parendo capieatur.

Alius Forerius, qui haec refert ad jumenta, sicut verit, anima eorum cum captivitate abiit: hoc est, jumenta sub tanto onere idolorum corrupta exspirarunt, et animæ efflarunt, sicut ipsi idola captiva cum jumentis concurrerunt, confracta sunt: siue abierunt, id est evanescerunt, perierunt, et quasi animam exhalarunt.

Tertio, S. Hieronymus: «Anima eorum, » scilicet idololatrum vel sacerdotum portantium idola, « ibit in captivitatem. »

3. *AUDITE ME, DOMUS JACOB*, ET OMNE RESIDUUM (omnes ex captivitate superstites et reliqui) *DOMUS ISRAEL*, QUI PORTANTINI A NEO UTERO. — Pungit idololatras, q. d. Idola saxe, et onus portantur a suis cultoribus, eosque delassant, ut sub onere gemini: at ego meos cultoros ipse porto aera cura et amore, quo infans portari solet a matre in utero.

Pro *a meo hebreice est מִנְמִינִי*, quod pro *z. min*, id est a, accipiunt Septuaginta, Forerius et alii, ut *iod* sit hic paragogicum, vertuntque, qui portantini a me ab utero: id est quos ego porto a nativitate, qua ex utero prodierunt: hoc est a teneris usque ad canos, et sequitur.

Secundo, significans et efficacius *Noster mīmī*

accepti proprie, ut significet a me: unde ad verbum et Hebreo sie veritas: *Qui portantini a me uero, qui gestantini a me uero*. Uterum et vulnus per catachresin et metaphoram vocat maternam Dei erga suos providentiam, tenerumque amorem et curam, immo plusquam maternam. Mater enim dat partem materie corpori embryoni, sed nihil dat animæ ejusdem; Deus dat utrumque totum, et in solidum: tam enim animum quam corpus fornicat et creat.

Rursum, mater ex superfluo, scilicet ex sanguine menstruo, embryonem in utero, et lacte infantem postquam ex utero prodidi, alit et nutrit, id est confino per omnem vitam, ab utero usque ad canos, ab ortu usque ad occasum et mortem. Ad hoc Deus non tantum corpus, ut mater, sed et animam pascit sua gratia, doctrina, illuminatione, impulsu, et SS. Sacramentis, presertim Eucharistie.

Ad litteram loquitur Judecis e captivitate non Babyloniorum, sed Assyriæ reliquis et superstitionibus, puta duabus tribubus, Juda et Benjamin: hec enim reliqua manserunt in Iudea, cum deinceps tribus a Salmannase anno sexto Ezechie ductæ sunt in Assyriam. Hoc enim iam contingat, cum haec disserit, Isaías: *Babyloniam autem captivitatem nequam configerat, sed post multos annos futura erat, q. d. O Iudei! ego vos, licet mihi rebellis, intime amo, et euro ab utero usque ad canos et senectam, perinde ac mater amat et curat infantem, quem utero gestat. Ita S. Hieronymus.*

Domus on rat et nato, a etibus, quando do?

Rursum «ab ulero,» id est ab ortu Synagoga, puta a tempore quo esse compistis, o Iudei! sci-
lacet a tempore Abrahe, Isaac et Jacob, ego ves-
tri curam maximam gessi, et gero, alio, foveo,
servo, libero. Hoc est quod dicitur *Exodus* xix, 4: «Vos ipsi vidistis, que feceris *Egyptis*, quo-
modo portaverim vos super alas aquilarum, et
assumpsi per misericordiam tuam.» Et *Deuter. xxxii*, 40: «Cir-
cunduxi eum, et docui: et custodivi quasi
pupillam oculi sui. Sicut aquila provocans ad vo-
landum pullos suos, et super eos volitans, ex-
panxit alas suas, et assumpsit eum, atque porta-
vit in humeris suis.»

Jam sub Iudeis et captivitate reliquis intelligit
sanctas corum Gentiumque reliquias, que super-
fuerunt ex infidelitate, vel pristina patrum Gen-
tilium, vel patria eatorum Iudeorum Christum
spempernunt; hos enim paucos et reliquias Christo
credentes, Christus et Deus Pater ac Spiritus Sanctus,
quasi mater in utero Ecclesie formant, aliut,
fovent, edificant, dirigunt usque dum ad salutem
eternam in celo perveniant.

Mystice, «ab ulero,» id est a rudimentis doc-
trinae celestis, que fuerunt in lege veteri usque
ad perfectionem Evangelicam, Deus Ecclesiam et
fideles suos rexit et direxit. Ita S. Augustinus, et
ex *Lei Castris*.

Hinc rursus S. Augustinus in *Psalm. cxv*, 1, in-
fert, nos omni etate, a puer usque ad senium
debero laudare Deum, quia semper et omni etate
tanta cura ab eo alitur.

4. USQUE AD SENECTAM, — q. d. Matres infantes
usque ad tertium annum tantum lactant et ges-
tant; mox ab ulnis et lacte eos depellunt, ut per-
se ambulare, et communis cibos comedere dis-
cant. Sic aves pullos jam potentes volare rostro
et nido abigunt; idem faciunt equi calcibus, et
caneat mors. Ait Deus suos non tantum in utero,
et infantes, sed et grandes per omnem vitam us-
que ad senectam, eadem cura et indulgentia pro-
sequitur, etiam cum peccant Deumque ad iram
concedit. Porro infanta Synagoga et Iudeorum
fuit tempore Abrahae; juvenis, tempore Mosis;
virilis etas, tempore Davidis. Hucusque quasi ma-
ter, fovi, educavit, proveyit eam Deus. Senecta
fuit tempore captivitatis, non hic sicut deseruit;
sed Ierusalem et Prophetas excusat, qui eam mo-
nerent, docerent, consolarentur, ac paulo post e
captivitate eos reduxit, cum iam perditi et excisi
esse viderentur. Mors et occasus Synagoge fuit
tempore Christi, quo desit et abrogata est; suc-
cedente illi Ecclesia Christi. Itaque quādūm stetit
ille populus, fuitque populus Dei, Deus quasi
mater ejus curam gessit; cum vero desit et occi-
dit, desit et cura Dei. Multo major est cura Dei
et Christi circa Ecclesiam suam, quam sanguine
suo emit et lavat, statuitque ut maneat in aet-
ernum: ac proinde aeternam hujus curam geret.
Quod Deus hic promittit, hoc David sibi postulat
dicens, *Psalm. Lxx*, 9: «In te confidimus sum-

ex utero; de ventre matris mee tu es protector
meus, etc. Ne projicias me in tempore senectu-
tis: cum dereliqueris virtus mea, ne derelinquas me.»

Ego feci (ego vos genui, ego alii, ego edu-
cavi, ego provexi), ego (pariter) feram, — et por-
tabo vos deinceps usque ad senectam. q. d. Non
propter vestra merita vos hac cura complector,
sed propter me, propter maternum meum in vos
affectionem. Sicut enim mater sororibus, ejusla-
tissima, malitia, milieque fastiditis parvuli sui
non offendit, ut ejus curam abjectat, sed hec
omnia materno affectu devorat, dictique quod
vulgo dicunt matres rogantibus: Quomodo haec
a pueru toleras? Mater sum, mater infanti suo
irasci nequit, — immo hisce ejus inpletis magis ac-
cedit eis erga illum amor. Et, si quis tam
arguat, dicit: «Nessis quid sit essa matrem. Ma-
ternum cor quale et quantum sit ignoras. Matris
affectionem, quanum sit, nemo scit, nisi expertus,
nisi que fuit, vel est mater.» Ita pariter Deus
tulit murmur, idololatriam, allaque sclera po-
puli sui, nec eum abjectat, sed majorem dei amo-
rem, majora exhibuit per Davidem, Salomonem
aliosque reges, ac per Isaiam, Jeremiam, Eliam
aliosque Prophetas beneficia.

Moraliter, discit hie quis, qualis, quantus, quam
benignus et beneficus sit Deus, quamque ab om-
nibus redemandus et colendum.

Quid est Deus? «Est animal sempiternum et
optimum,» ait Aristoteles lib. *Metaphys.*

Quid est Deus? «Est mens incorporea, que
per omnium rerum naturam diffusa, vitali-
sensum cum eius animabitum tribuit,» inquit Py-
thagoras apud Lactantium, lib. *De Ira Dei.*

Quid est Deus? «Est mens universi. Deus est
quidquid vides totum, et quidquid non vides to-
tum,» ait Socrates.

Quid est Deus? «Est animus per immensas
mundi partes diffusus, ex quo omnia que na-
scuntur, vitam capiunt,» ait Plato.

Quid est Deus? «Est mons infinitus, que per
seipsum mouetur,» ait Thales Milesius.

Quid est Deus? «Est ineffabile principium, et
omnium rerum origo: cuius potentia mundus
creatus est: cuius providentia conservatur, et
assidue gubernatur,» ait Theophrastus.

Quid est Deus? Est ens immensus, incogita-
bile et inexplicabile. Quid diutius considero-
quis sit Deus, eo magis mihi eripit. Dei cogni-
tio et redditus obscurior,» ait Simonides Hieroni-
si Seulorum tyranno, post iteratas ab eo petitas
ad cogitandum deo inducias; ut referit Ci-
cero, lib. *I De Natura Deor.*

Audi Orthodoxos et Theologos. Quid est Deus?
«Est infinitum bonum, a quo datur esse quadri-
plex, creationis, conservationis, recreationis
et beatitudinis,» ait Dionysius.

Quid est Deus? «Est quo nihil melius, nec ma-
jus excoigitari potest.»

Quid est Deus? «Est cuius posse non num-
eratur: cuius esse nec principio nec fine clauditur:

causus bonitas, sapientia, pietas, justitia, libera-
litas, prudenter non terminatur.»

Quid est Deus? «Est increatum bonum, quod
quo plus habetur, eo vehementius placet et re-
creat.»

5. CUI ASSIMILASTIS ME, — fabricando idolum,
quasi Deum alium mihi similem et aequalem, uti
dixi cap. xi, 48 et 35. Perperam ergo ex hoc
locis Calvinus, et Catholicus Abulensis in cap. IV
Deuter. Quest. V; Durandus in III, dist. ix; *Quest. V;* Paresius, *De Tradit.* part. III *De Imaginibus*,
ex hoc Isaiae loco contendunt probare, fas esse
facere imagines Sanctorum, Dei autem imaginem
facere esse nefas. Vide dicta *Deuter. v*, 7.

Nota: Sicut zelotypus maritus identem in
adulterium corrivalem invictitur, et stomachatur;
ille enim semper obversus menti, bilemque ei
commovet, et quod unice amet et deperat suam
uxorem, quam indigne fert alium ambit: ita
Deus hic ex zelo, quo Ecclesiam et animas quasi
sponsas suas vehementer amat, cerebro in idola,
eorumque opifices et cultores, quasi in adulteros,
mentem, verbis et tela sua intorquet. Pathos ha-
bent verba me, et tu, q. d. Scitis quis ego sum?
quid idolum? idolum trunca est et saxum, quod
nihil opis vobis conferit: ego sum, qui vos ge-
nui, pavi, aversi a puro, et conlimerare pasco et
evaho; quomodo ergo me comparatis idolis? quomodo idola mihi adequatissimi, immo preferitis,
meaque providentiam et divitiam mihi adi-
mitis, et iu idola transferitis? (Idem sibi dictum
a Deo putet quilibet peccator, qui suum sibi cu-
piditatem pingit idolum.) Iudei enim, hoc tempore
sub Achaz et Ezechia, valde proclives erant
in idola, et magis futuri erant paulo post, tem-
pore Manassis, ideoque vastandi et captivandi a
Babylonis, itaque in ipsa Babylonie, ejus idola
erant culti, ut ait *Jerem. XVI*, 13. Haec ergo de
causa toties in idola insurgit hic Deus, ut Iudeos
ab his avertat: et ne objiciat felicitatem Baby-
loniorum hoc tempore dominantium, quia i hunc
tempore a suis idolis accepérunt; predicit tam
Babylonis, quam deorum ipsius excidium.

6. QI CONFERTIS AURUM DE SACULLO, — q. d. Vi-
date bellos vestros deos, a quibus et quomodo
fabricantur, scilicet, vos ipsi eos formatis et cu-
ditis: nam de *versuplo profertis aurum*, et ar-
gentum ad statuē appendiunt confitatores, ut ipse
ex eo idolum conficit, quod ejusdem sit ponderis,
ut vimur certi ponderis a vobis dati deum re-
cipiat.

8. ET CONFUNDAMINI. — Hebraica *תְּבִזְבַּח הַמִּזְבֵּחַ*
quod recitationes ab *PSR. isch.* id est vir,
dedicant. Unde primo, Leo Hebreus viri, et
corrolorini; secundo, Forerius et Vatabus: *Præ-
state vos viros, hoc est, ostendite vos valere recto
judicio, et linquite idololatriam;* tercio, Pagni-
nus et Forsterius: *Sitis fortes ut fundamenta.* Unde
Forerius putat textum Latinum hic esse corrup-

tum, et pro *confundam* regredire esse funda-
mini, id est tanquam fundamenta in corde po-
nite, hoc est alta mente reponite. Verum fallitus
Forenus; omnia enim exemplaria, etiam Roma-
na, legunt *confundamini*. Ita enim recte verit lu-
tipes. Nam Hebreus *hitoscus*, de luxu non ab
isch, sed ad *ws esch.* id est ignis. Unde *hitoscus*
idem est quod, *sitis rubet ut ignis*, hoc est eru-
bescite, et confundamini; quodque Septuaginta
vertunt, *στριατοί*, id est *ingemiscite*.

REDET AD COR. — Hebraica *לֹא תִשְׁכַּח* *hasci-
tu* *al leb.* id est *reducite ad cor*, revocate in mem-
ori, quod vos creaverim, educaverim, portave-
rim; idola vero creuent et portentur a suis cul-
toribus. Apposite S. Gregorius, *XVI Moral. xxii.*
«Quid, ait, vicinus nobis est corde nostro? Et
tamen cum per pravas cogitationes spargitur, a
nobis et nostrum longius evagatur? Longe ergo
Propheta prevaricatorem mittit, cum cum ad cor
sum redire compellit; quia quo se exteriori fu-
dit, eo ad se unde possit redire, vix inventit.»
Quin et Seneca dixit: «Mali ubique sunt præter-
quam secum.»

Moraliter, hic locus docet sepe in memoriam
reducenda et revocanda ac meditanda esse Dei
beneficia: horum enim meditatione mire valet ad
tempore exciadandam, mentem Dei cognitione,
estimatione et amore inflammmandam, vitaque
secunda instituendam, hoc est redire ad cor, scilicet
se unum, sensari, mediari ea q. d. Dei et salutis sunt,
non a res mundi vagari et dissipare, quia a Deo, et
a ipsa mente abducunt. Ibi in seipsa videt mens,
quis, qualisque sit tum ipsa tua Deus, quae et quantia
a Deo accepterit, et in dies, immo in singulas horas
et momenta accipiat. Ibi videt Dei bonitatem et
magnificentiam, quod non sit similis illi in orbe,
quod illi solus meritem pascat et satiet, cetera
omnia irritant latum et lancinent. Hoc sapientia
Psaltes dicens: «In meditatione mea exardec-
tis.» Vide S. Bernardum in lib. *De Consider.* d.
Eugenian Pontificem.

Ita Tobias praepedit filio, cap. iv, vers. 6: «Om-
nibus d'ibus vita tua in mente habeto Deum, et
vers. 20: «Omni tempore benedic Deum: et
pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia consilia
tua in ipso permaneant.»

Ita S. Dominicus, ut habet Auctor *Vite*, lib. IV,
cap. ii, assidue in mente habuit Deum, «aliqua
tum domum quam in itinere semper voluit aut de
Deo, aut cum Deo colloqui, raro *claus. foecas.*»
hinc tunica linguis in eo custodia, et premeditatio:
«testique sunt viri perfecti, qui multo tem-
pore apud ipsum vixerint, non fuisse dolus in
ore ejus, nec ab eo profectum fuisse unquam ver-
bum effusum, aut noxiun, aut oblectatorium,
vel adulatorium. Si quis ei maledixisset, illi con-
tra benedicebat.» Hinc «et tanta ejus comitas et
affabilitas. Unde et ipse tria praepice voluit a
suis observari. Primo, ut semper deo vel cum
Deo loquantur. Secundo, ut iter agentes, non fe-

rant apud se pecuniam. *Tertio*, ut nullas unquam recipiant temporarias possessiones : hec enim sunt que cor mundum, et a curis liberum, et ad divina meditanda expedient efficiunt. » Ibid. cap. xi : O felices, o perfectos, o Angelos qui semper de Deo, aut cum Deo colloquuntur ! Ha S. Bernardus in *Meditat.* cap. vi : « Omne, inquit, tempus in quo deo non cogitas, hoc te computes perdidisse. » Et mox : « Mens sapientis semper est apud Deum. Illum semper ante oculos habere debemus, per quem sumus, vivimus et sapiemus. Ipsum namque ut essemus habemus auctorem : ipsum etiam ut sapiens habemus doctorem : et, ut beati simus, suavitatis largiore. » Et paulo superius : « Sicut nullum est momentum, quo homo non utatur vel fructu Dei bonitate et misericordia, sic nullum debet esse momentum, quo eum presentem non habeat in memoria. »

9. RECORDAMINI PRIORIS SECULI. — scilicet quanta promiserim, prædictum et prestitum patribus vestris; inde videbitis me esse Deum vestrum quem patres vestri coluerunt. Idem nunc dicamus hetereticis, qui novi sunt, et religionem fidemque novam prioribus saculis inuiditam in orbem inducunt. Praeclare S. Hieronymus, epist. ad *Pammachium et Oceanum* : « Quisquis, inquit, assessor ei novorum dogmatum, queso ut parcas Romanis auribus, parcas fidei, que Apostolorum ore laudata est. Cur post quadragesimos annos (audi, Luthe, audi, Calvini, qui post 400 annis fidem canam novare vult) docere nos niteris, quod antea nescivimus ? usque in hanc diem sine vestra ista doctrina Christianus mundus fuit. » Eosdem interrogat Tertullianus, lib. De *Prescr.* : « Qui estis vos ? unde et quando venistis ? ubi tam diu latistis ? » Et Optatus, lib. II *Contra Parnen.* : « Vestre cathedralis originem ostendite, qui vobis vultus sanctam Ecclesiam vindicare. » Et Giliarus, lib. VII *De Trinit.* : « Tardie mihi hos piissimos doctores etas nunc huius probiti profluti, sed hos habuit fides mea quam tu (o Christe) eruditisti : inuidit ergo illis in omnibus, in te credidi. »

10. ANNUNTIAVIT EXORDIO NOVISSIMUM. — q. d. Egoo sum qui ab exordio tum mundi, tum Synagoge predixi que novissimi, id est posterioribus, temporibus futura erant, v. g. Genes. m. 13, predixi, quod mulier per sumum semen, id est Christum, conserueret caput serpentis. Abraham predixi posterioriter numerosam instar stellarum colli, possessionem Chananeæ, ortum Isaaci et Christi, etc.

DICENS : CONSILII MEUM STABIT. — « Dicens, » id est dicendo faciens : Dei anim dicere (cum sit efficax) est facere. Unde efficaciter veritatis Vatablus : *Qui dico, et consilium meum ratum est, et quidquid volo facio.*

11. VOCANS AB ORIENTE AVEM. — Cyrus cum suo exercitu vocatur avis : *Vixit ait, id est avis, aut potius, collectio et turba avium rapacium, quae coloris viri.*

ter et cum impetu in predictam involvant : sic enim involunt Cyrus et Persae in Babylonem. Simil modo Nabuchodonosor vocatur aquila grandis involans in Iudeos aliasque Gentes, *Ezech. xxvi, 3; Jerem. xiii, 40.* Vide ibi dicta.

Secondo, Cyrus vocatur avis, quia in vexillo praferabat aquilam auream expansa alas, teste Xenophonte, lib. VII *Cyripadie.* Unde hoc signo dominus ipsi sum reges Persarum, et posteris Romanis.

Tertio, Arius per avem accipit solēm, qui velocius est instar avis. Cyrus enim persice idem est quod sol, qui serenus et iuxta undas Iudeos in tenebris captivitatis affulgit. Verum hic sensus alienior est.

Venit haec avis « ab Oriente, » id est ex Persia, quae Babylonii est ad Orientem.

Aliter Cyrilus, qui per avem accipit Nabuchodonosorem, et Chaldeos, qui per avem intelligit Iudeos; verit enim : *Iudeos quasi ave a captiuitate Babylonica reducam.* Unde et Arabicæ versio, que in Vaticano existat, habet : *Et vocato eis qui sunt in orbi (Oriente), et venient velocius ave : et adducam virum, qui jam fecit voluntatem meam, de terra longinqua.*

Mysticæ avis haec est Christus qui « visitavit nos oriens ex alto. » Ita Cyrilus et Hieronymus, qui sursum per aves accipit Angelos : hi enim quasi aevum celerrime per orbem proprie electos discurrent.

ET DE TERRA LONGINQUA VIRUM VOLUNTATIS MEA. — Per hunc virum Vatabulus non Cyrus, sed Christus accipit. Verum alii passim accipiunt Cyrus : Cyrus enim voluntatem et consilium Dei, puta justitiam vindicativam, in Chaldeos exercit, ad Sionis, id est Iudeorum gloriosam salutem et liberationem. Multo magis Christus fuit vir voluntatis divine, qui Dei voluntatem in redempcione Ecclesie plene adimplivit. Ita S. Hieronymus, Cyrilus, Illymon et alii.

ADDUCAM ILLUD. — scilicet consilium, quod praecedit, de vocanda ave ab Oriente, et viro voluntatis mee.

12. AUBITE ME (o Judei in Babylone, qui estis) DUCO CORDE, QUI LONGE ESTIS A JUSTITIA. — vel quia a Deo et virtute ab Babyloniorum idola et sceleris declinasti; vel potius justitiam hic non Judeos, sed Dei, puta in promissis fidelitatem, intellegit, q. d. Arguitis me, o Judei ! quod justitiam, id est fidem et promissio de vestri liberatione, non servem ; putatis enim vos longe ab ea absesse, videmini vobis in exteriorum detracit carcere ; sed fallimini : nam licet duro sitis corde, et mereamini ut ego fidei et promissa revocem, tamen id non faciam, quoniam :

13. PROPE FECI JUSTITIAM MEAM (Ecce enim Cyrus quasi avis mox advolabit, qui meum justitiam, id est fidem, præstabil, vosque Babylonie liberabit; unde et per eum) DADO IN SION (vel Sioni, id est Sionis, puta Iudeis) SALUTEM, ET IN ISRAEL (vel Israelii) GLORIAM MEAM. — Fuit enim hec glo-

riosa et magnifica Israeli liberatio. Ita S. Hieronymus, qui cum aliis docet, haec longe verius competit Christo Cyri anitypo : Christus enim Sionis, id est Ecclesie, veram et aeternam altitudinem, salutem et gloriam. Nota : *z prope feci.* Cum enim Christus propinquat, tunc propinquat et justitia et salus nostra, atque ac gloria Dei. Hinc enim simul procedunt, et pari passu simul vel accedunt et recedunt : quantum enim distas a Christo, tantum distas a justitia, salute et gloria Dei; quantum ad ipsum, tantum et ad haec accedit : rursum, quantum ad justitiam, tantum ad Christum accedit vel recedis : idem est de salute et gloria Dei.

CAPUT QUADRAGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Promiserat Iudeos in fine capituli precedentis, salutem per Cyrus. Nunc, quoniam ea ipsius obertura era per Babylonis excedit, ad illud redit. Inducit ergo Babylonem quasi regnum plenum delictis, lux ac fastis, itaque dominantem, eamque solito dejiciendam, atque ancilla vilis, pauperis et captivis sortem subituram predicit. Ide causa aperit, scilicet, peccata eis tria. Primum, crudelitatem in Iudeos, vers. 6. Secundum, fastum et arroganziam, vers. 8. Tertium, divisiones et incitationes, vers. 9. Quocirca magos et augures nihil ei profuturos, sed cum ea excedentes predicunt.

1. DESCENDE, sede in pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra : non est solum filii Chaldeorum, quia ultra non vocaberis mollis et tenera. 2. Tolle molam, et mole farinam ; denuda turpitudinem tuam, discoperi humerum, revela crura, transi flumina. 3. Revelabitur ignominia tua, et videbitur opprobrium tuum : ultionem capiam, et non resistet mihi homo. 4. Redemptor noster, Dominus exercituum nomen illius, sanctus Israel. 5. Sede tacens, et intra in tenebras, filia Chaldeorum : quia non vocaberis ultra domina regnorum. 6. Irratus sum super populum meum, contaminavi hereditatem meam, et dedi eos in manu tua : non pauci eis misericordias : super senem aggravasti jugum tuum valde. 7. Et dixisti : In semper termum ero domina : non posuisti mea super cor tuum, neque recordata es novissimi tui. 8. Et nunc audi haec, delicata, et habitans confidentia, que dicas in corde tuo : Ego sum, et non est praeter me amplius : non sedebo vidua, et ignorabo sterilitatem. 9. Venient tibi duo haec subito in die una, sterilitas et viduitas. Universa venerunt super te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, et propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. 10. Et fiduciam habuisti in malitia tua, et dixisti : Non est qui videat me. Sapientia tua et scientia tua haec decepit te. Et dixisti in corde tuo : Ego sum, et praeter me non est altera. 11. Veniet super te malum, et nescies ortum ejus : et irruet super te calamitas, quam non poteris expiare : veniet super te repente miseria, quam nescies. 12. Sta cum incantatoribus tuis, et cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescencia tua, si forte quid prospicit tibi, aut si possis fieri fortior. 13. Defecisti in multititudine consiliorum tuorum : stent, et salvent te augures eothi, qui contemplabunt sidera, et suppabunt menses, ut ex eis annunciarent ventura tibi. 14. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussi eos : non liberum animam suam de manu flammæ : non sunt pruae quibus calefiant ; nec focus, ut se deant ad eum. 15. Sic facta sunt tibi in quibuscumque laboraveras : negotiatores tui ab adolescentia tua, unusquisque in via sua erraverunt ; non est qui salvet te (1).

1. DESCENDE (de tuo monarchali throno ac fastu, olim regina, nunc ancilla captiva), SEDE IN PUL-

VERE (instar mancipii), VIRGO FILIA BABYLON, — id est, o Babylon tenera et delicata instar filie virginis qui ilam in potestatem suam redactum incolenter habebant, et imperio tractabant. Quod argumentum Prophetæ ita exequitur, ut Deum intereat per

ponis. Vide *Can. XVIII. Iii*. Iudea subacta a Vespasiano in numero ab eo usus pingitur, quasi ancilla in terra sedens. Per Babylonem intelligit Babylonios, viros et feminas (1).

SEDE IN TERRA. — S. Cyrillus legit, *iv. 70. σύνταξις, sede in tenebris.*

NON EST SOLUM FILIE CHALDEORUM. — id est Babylonii, que genita, id est adiuncta, hoc est restaurata, nuptie amplificate et ornata est, a Nabuchodonosore Chaldeo, ut ejus videatur esse filia; nam ante eum Nemrod, et post eum Semiramis, primo adiunctarunt Babylonem: de quo *Daniel*, cap. iv, vers. 27.

Secondo, simplici hebraismo Babylon vocatur *פָּתַח חַלְדֵּהוּרָם*, id est Chaldeorum. *Filia*, quia tenera, ut dixi; *Chaldeorum*, quia in Chaldea erat sita. Simili modo ipso vocatur *פָּתַח בָּבֶלְוִם*, id est filii Babylon, urbs Babylon. Sic enim dicitur: Urbs Venetiarum, Parisiorum, Parisi, ita est Venetia, Parisi; Provincia Hispanie, Italiae, Angliae, etc., id est ipsa Hispania, Italia, Anglia.

2. *TOLLE MOLAM, ET MOLE FARINAM.* — q. d. Capieris, o Babylon! addicroris servitu et relegabatur ad pistrinum. Eo enim ad molendum relegabatur olim servi et ancille, quasi in ergastulum. Ita Cyrius. Hec ergo phrasis significat extremam, vissimam et miserrimam servitutem, ut notum est captivi apud Turcas et Mauros, et patet *Exodi* xi. 5. Alter haec Hebrei, et ex iis S. Hieronimus, explicant, scilicet de violatione et stupro (2).

apostrophon Babylonem compellantem, elongata oratione predicantem extrema malo justu mo juicio illi infligenda, ut videre est in supra posita Cornelli a Lapide symposio.

(1) Societas omnes apud Hebreos amant genus feminum, et censemunt populi et urbium incolae civitatem aut rempublicam habent metrum, tanquam ex ea et in ea nati, nascitri et adulti. Cf. *Psal. LXXXVII*, 5; *intra LXV*; *Ieron. I, 12. Ch. Lowthian, De sacra Hebreorum Poesi, Proleg. xii. (Rosenmüller.)* Qui sensus non excludit interpretationem a Cornelio dat. Aliam dat Kimchius, scilicet, quod nec turpius impugnata et illae manus seruat ab irruptione hostium.

(2) Altitudi Prophetae ad molam manuarias, quales erant ornata mole in Oriente; nam asinaria multo recentiori anno inventa sunt. *March. xvii. 21.* Et quas servae solite erant versari, ut patet ex illo *Exodi* loco, xi. 5, ubi cum supremis dignitatibus viri opponuntur infirmis conditionis homines, nominatur ancilla alligata mole ad opus pistorum. Hinc Samson a Philistis captus mole manuaria circumdat narrator *Iudic. xxi. 31.* Cf. *Odyss. viii. 103* et seqq. as. 105 et seqq. Fumariis Hebreorum mole, inquit Jahn, vix differebat ab ea quae adhuc in Oriente et Aegypto usitata est, et duobus orbicularibus lapidis diametri duorum pedum, et crastitudine dimidi pedis, absorbitur...; adaptatum est superiori lapidi maiori, quod circumvolvitur. Mola olim plerumque a duabus sortis infimis arcillis circumgebatur, que facie sibi obverse sedentes, medium habebant molam, ut altera lapidem malirovi moveret, et altera mox apprehendens manubrio eum plane circumgeret. *Ezod. xi. 5; Job xxxi, 16, 11; Isai. XLVI, 2; Match. xxiv. 41.* Labor erat molestus, ad quem nonnunquam etiam hostes capti ad inveniendam ignominiam, damnabantur. *Jud. xvi. 21; Thren. v. 13.* (Jahns, *Archaeol. Bibl. part. I, cap. II.*)

Moraliter, haec omnia fusa et minutum expendit, et anima poccatrii adaptat. S. Gregorius, *VI Moral. xi*, ubi inter cetera ait: « Molam toller, ac farinam molere jubetur. Mola in gyrum duetur, et farina proferatur. Unaquaque autem mundi hujus actio mola est, que dum multas curas congerit, humanas mentes quasi per gyrum vertit; atque ex se quasi farinam proicit, quia seducto corde, semper minusimis cogitationes gignit. Crux revelat, quia quibus desideriorum passibus, lucis mundi inhibet, manifestat. Flumina etiam transit, quia actiones hujus seculi, quae quotidianus ad terminum deflunt, indificient appetit, dum quas alias relinquit, alias assequitur, quasi de flumine semper ad flumen tendit. »

DENUDA TURPITUDINEM, — non pudendorum, ut explicat S. Hieronimus, et favet Symmachus, dum verit: *Denuda taciturnitatem tuam*, id est quod taceri debet prae vocem: sed capitis et come. Hanc enim significat Hebreum *תְּמַנָּת* *tammat*, *Cant. ir. 1, q. d.* Nudaberis tu coma, et de calvaberis, itaque apparabit tua turpitudine, puta calvifrons. Hoc est enim quod Sionis virginibus minus est Deus, cap. iii, 17: « Decalvabit dominus verticem filiarum Sion. » Ita Sanchez, qui cum Luiso Legionensi *Cant. IV, 1*, per *tsammat* accipit *capillos sive casoram* oculos velamenta, eisque involventia.

Secondo, Hebreum *tsammat* aptius Forerius, *Vatablus* et *Forsterus* vertunt, *constructorum*, sive *fascium*, qua come et cincinnostrum constringuntur ne diffundant. Unde Forerius verit, *explica fasciam tuam*; *Vatablus*, *dissolve cincinno tuos*, ut scilicet fascia, vel via ablati capilli turpiter spargantur et diffundant, ut fit in ancillis capti, vel rusticis, aut liguntibus. Unde et Septuaginta vertunt: *ἀποκαθίσθε τὰ κάλυμμα ταῦ*, *revela operimentum tuum*; *revela*, id est denuda et tolle. Radix enim *תְּמַנָּת* *tsammat* significat *construere*, ut patet *Thren. cap. III, 53*, et pluribus exemplis ostendit Forerius, licet *Pagninus* velit significare, excidere, succidere. *tsammat* ergo est velamen, putta via, tenacis vel fascia velatis capillis, ait oculos et faciem (3). Unde Noster, *Cont. IV, 1*, cum de oculis dixisset: « Oculi tui columbarum, » scilicet clari et nitidi subdit: « Absque eo quod intrinsecus latet, » hebreice est *tsamma*, q. d. Non solum sponsus oculi, visus et aspectus elegans erat ex natre, sed etiam ab eo « quod intrinsecus latet, » id est, ex eo quod oculi latebant sub velamine (quale gerunt matronae nobiles, ita ut frons carum non appareat, oculi tantum per orbiculos, quasi per fenestellas prospicant); inde enim quasi gemmas aut adamantes emicare videbantur, atque quasi ex insidiis incantos adorari, eosque vulnerare: lumina enim oculorum ita recondita habebant

(3) *תְּמַנָּת* est *operimentum*, *tegumentum*, presertim capitis, sive vultus, quo in Orientis regionibus omnes feminae honestiores, ut solent, carantur, eo sole induunt et ancillaris conditionis feminine. (Rosenmüller.)

ingens decus, et quasi ex arcano quadam lucis radios ex se, tanquam tela quedam jaceret et vibrare videbantur. Ut explicat Luisius Legionensis. Sic comedie, quae in tenebris ad facies exhibentur, plus videntur habere decoris et majestatis; nam persona, omninoque in tenebris apparent austiora et illustriora, quam revera sint. Sic et musica eminus audita deliciosa videtur, et quasi celestis; videtur enim ex arcano prodire; atque delectata est subtilis, ut aures aliecat, non impedita.

DISCOOPERI HUMERUM, — tum ad nuditatem et ignominiam, tum ad plagas et verbera Persarum nudo humero et dorso expiatio. Hac enim de causa macchia in triremibus sedet nudo dorso (4).

REVELA CRURA, TRANSI PLUMINA, — q. d. O Babylon regina depones tunu regium longumque crura, curtas vestes quasi ancilla indues, ut Euphratis rivos a Cyro factos, aliaque fluminis pede transane, cum captiva duceris in Persiudem. Ita S. Cyrilus (2).

3. REVELABIT IGNOMINIA TUA. — « Ignominia, id est ignominiosa nuditas. Rursum ignominia, » id est occulta sordes, vita, stigmata et probra. Aliud enim ad mulieres monstru, vita, venera, aliud dedecore, puro vel villo laborantes, aut male olentes, que, ut hoc tegant, solent vestes splendidas, et musco odorantes induere, hisque se ornare; sed dum fucus hic et ornatus tollitur, apparel carum vultur et probrum. Ita Sanchez. Vere quoniam dicit Poeta: « Posthame non bene olet, qui bene semper olet. »

4. REDEMPTOR NOSTER. — Per parenthesis haec

(1) Hieronimus vertendo, *discopori humerum*, regalis iratus fui ob ejus sceleris, idque cum tradidit castigandum Chaldeis; at illi eum non castigantur, sed emeantur. Huic proximus Sadias, qui terba nostra, et multa brachium tuum vertit. Vitrina quoque mihi recitus et emblemata convenientia existimat, quoniam si intelligatur de eis brachii parte, que a cubito decurrit ad polmam, quia verbum *בְּרַכְתָּךְ* hic illi jumentum *Ezech. ix. 7*, *de brachio districto nubatoque dictur*. Solent autem Orientales honestioris conditionis, aditum Virtinga, etiam lenius, brachium usque ad junculum manus articulata, vestes interiore tactum habere; quod secus habuit in ancillis et servis modesto operis distinctus. (Rosenmüller.)

(2) Et revera vestes longo syrmate preeditas in Orientis regionibus etiamnum homines, opulentis et dignitate insignes gerere solent. Hoc loco regina, unde detributa et serva abducenda pube vestem suam colligere et retrahere, ut nudetur crura, quod significatur verbis, *denuda crus*, *transi plumina*, non quod regina, ancilla jam facta, captiva in Persiam abducenda esset, ut nouum ex Hebreis interpres volunt, neque enim docet historia, neque etiam probable est, populum Babylonum alio translatum esse; sed referendum est hoc ad conditionem servilem, eamque abjectissimum. Solent enim in partibus illis Mesopotamia et Assyria, quas Euphrates et Tigris adiungunt, feminis vitoris conditionis, illorum fluviorum alveos, vestes interiore tactum habere; quod secus habuit in ancillis et servis modesto operis distinctus. (Rosenmüller.)

claudenda sunt. Propheta enim audita *Dei* de Babylonis vindicta, subito et obiter ad Deum de more gaudens avolat, q. d. *O Israel!* hanc vindictam de Babylonis faciet propter nos, ut scilicet nos redimatur et liberatur Deus noster, cuius nomen est, *Sanctus Israelis*, hoc est Deus Israelis: nomen enim *Dei* est *Sanctus*. Nota hic affectum patriis benigni in Deo erga Judeos; nam antequam Iudei in Babylonem eant, predicti eorum liberationem, et Babylonis excedium, quasi nullo modo induci possit ad castigandum Ecclesiam et populum suum, nisi simili etiam definiat qua ratione et quando eam sit liberaturus. Ita Forerius.

5. SEDE TACENS, ET INTRA IN TENEBRAS. — Per silentium et tenebras, acipe captitatem, et carcere, vel statum et locum mortuorum; hic enim hebrei vocatur *בְּרַכְתָּךְ dama*, id est silentium, et umbra mortis. Unde et Virgilius, lib. VI *Eneid. :*

Di, quibus imperium est animarum, umbræque silentes, Et Chaos, et Phlegelon, loca nona silentia late, etc.

Ita Forerius.

Aliter Sanchez, qui putat per haec significari orituram; attuldi enim ad matronam nobilium olim et gloriosam, quae nunc orbata marito et filiis tenebram amat et soliditatem, ibique se perpetuo silentio et angori tradit, nisi de Hebreis tradunt Tragici. Huc illudit S. Joannes, Apoc. XVIII, 7, loquens de Babylonis exilio: « Quantum, at, gloriavite se, et in delicia fuit: tantum date illi tormentum et luctum, quia in corde suo dicit: Se- enim regina: et vidua non sum: et luctum non videbo. »

6. IRATUS SUM SUPER POPULUM MEUM. — q. d. Israeli iratus fui ob ejus sceleris, idque cum tradidit castigandum Chaldeis; at illi eum non castigantur, sed emeantur. Hic assignare incipit causas excedi Babyloniorum: primamente hic dat, scilicet crudelitatem in Judeos.

CONTAMINAVI HEREDITATEM MEAM. — « Contaminavi, » primo, hoc est contaminatum declaravi per supplicia, et caputatem, quae si ob sceleris iniurias se emeantur, et multa brachium tuum vertit. Tertio, « contamnavi, » id est, ex terra sua *transi* *plumina*, non quod regina, ancilla jam facta, captiva in Persiam abducenda esset, ut nouum ex Hebreis interpres volunt, neque enim docet historia, neque etiam probable est, populum Babylonum alio translatum esse; sed referendum est hoc ad conditionem servilem, eamque abjectissimum. Solent enim in partibus illis Mesopotamia et Assyria, quas Euphrates et Tigris adiungunt, feminis vitoris conditionis, illorum fluviorum alveos, vestes interiore tactum habere; quod secus habuit in ancillis et servis modesto operis distinctus. (Rosenmüller.)

Contaminavi hereditatem meam. — « Contaminavi, » sive contaminatum culpa contaminavi peccata, puta sororibus, plagiis et sanguineum infechi et maculavi. Ita Sanchez. *Tertio*, « contamnavi, » id est, ex terra sua *transi* *plumina*, non quod regina, ancilla jam facta, captiva in Persiam abducenda esset, ut nouum ex Hebreis interpres volunt, neque enim docet historia, neque etiam probable est, populum Babylonum alio translatum esse; sed referendum est hoc ad conditionem servilem, eamque abjectissimum. Solent enim in partibus illis Mesopotamia et Assyria, quas Euphrates et Tigris adiungunt, feminis vitoris conditionis, illorum fluviorum alveos, vestes interiore tactum habere; quod secus habuit in ancillis et servis modesto operis distinctus. (Rosenmüller.)

Caesa
Cordi
Chalde
orum.
Primi
cruel
ties.

Contam
nare
quadri
plus.

Judeos), hoc est, eam quasi rem que suam sanctitudinem amisit, factaque est publica, communis et immunda, infidelium Babyloniorum violenter, injuria et cito expositi. Hebrewum enim **לְנַחֲלָה** significat rem contaminare, profanare, et communem facere. Cum enim est sancta, est propria Deo, nec potest ad profanos usus applicari; cum vero polluta est, fit publica et communis. Hinc *commune* vocant Hebrewi, id quod sanctitudinem amisit, quod est immundum, profanum et pollutum. Unde *Acto*. x, 13, *Petro* dicitur: «Quod Deus purificavit, tu commune (id est immundum) ne dixeris.» Et communicare, sive communere facere, est coquiniare, *Marc.* vii, 13: «Quae de homine procedunt, illa sunt quae communicant (id est coquunt) hominem.» Et vers. 18: «Omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare, id est inquinare. Similia sunt vers. 20 et 23.

NON POSUISTI EIS MISERICORDIAS. — Immisericorditer, a Babylon iustitias traxisti Judeos; hinc pri modo trahacteris a Persis. Tu non pepercisti senibus, pueris, virginibus, statui, atati aut sexui, ut patet *Thren.* v, 11, nec Perse parcent tibi. Senum meministi, atque canities venerabiles et misericordiam etiam ab hoste inferno extorquere solet.

7. **ET DIXISTI: IN SEPTEMVERNO ERO DOMINA.** — Secundum hoc est Babylonum crimen, et causa excidii, scilicet fastus et arrogans, atque Numinis et divinae providentie oblivio (hac enim fere fastum comitatur); quasi per se ita esset valida, tamque potenti solo consideret, ut inde nulla vi, nullis armis decipi posset, nequidem a Deo.

NON POSUISTI ILLI SUPER COR TUUM, — scilicet, quod Israel esset populus meus, et sancta mea hereditas, quodcumque eum tibi leviter tantum castigandum, non excindendum tradidistis, atque, si secus es, ego te pariter exscindere.

NEQUE RECORDATA ES NOVISSIMA TUI. — Hebreo *noivissima illius*, id est illorum, q. d. Non es recordata quid post omnem ilam tuam (unde docte Interpres sensus sequens veritatem, *noivissima tuu*) crudelitatem, ex quo ag gloriam et pompa, esset secturum, scilicet quod non esset in eternum duratura, ut tu jactabis, sed brevi finienda et convertenda in extremam ignominiam et calamitatem. Unde Septuaginta vertunt, *non es recordata novissimorum*.

Hoc est stupenda, incogitanta et imprudentia filiorum hujus saeculi, ut futura non cogint, ut mortem, infernum et novissima non prospiciant, ut suam fortunam, opes et gaudia putessem per naturam.

Sic vivunt homines, tanquam mors nulla sequatur,
Et velut infernus fabula vana foret.

MERITO ergo eius in inferno insulabunt demones:
«In felix animal! hec sovistis, et, cum facile posses, non evitasti, non es recordata novissimi-

tui.» Hoc legimus, hec credimus; et tamen, quasi ad nos non pertinat, transimus, minus vias antiquas, mores et vitam in melius non commutamus: o stupor! o cœsio! o insensibiles mentes hominum! Et quare? quia haec non ponderamus, non penetramus, non apprehendimus, uti rei gravitas possit; quia cerebra et diuina meditatione haec mente non volvimus, non versamus, non vive nobis representamus. Qui sapient ergo, haec jugiter meditare. Memorare novissima tua, et in eternum non peccabis. **ETERNITATEN COGITAT.**

8. **EGO SUM, ET NON EST PRETER ME AMPLIUS.** — q. d. Nihil est in toto orbe opulentum, pulchrum, nobile, splendidum et gloriostum, quod in me non sit: nihil est quod quis in mundo videre desideret, ubi me videbit: in me est summa tollus eleganter, felicitatis, opulenter, feliciter, imperii et glorie. Hoc certe dicere, solus est Dei. Quare perperam sibi hoc arrogat creatura, jureque mortalium omnibus privari, et exscindit. Ita *Forerius*.

Secundo, Sanchez censet Babylonem hic quasi

deum vocare et ostendare. Sic enim Deus passim

hic se vocat: «Ego Dominus, et non est amplius,» cap. xliii, vers. 11; cap. xlvi, vers. 6; cap. xlvi, vers. 8; cap. xlvi, vers. 9, ut aludat ad Nabu-

chodonosorem, qui in statua aurea voluit adora-

rari ut deus. *Daniel.* iii, 1, et ad Balaarem, cuius

haec fuit vox, cap. xiv, vers. 13: «In eodem con-

cedam, etc., similis ero Altissimo.» Sit Roma a

Gentilibus vocatur: «terram dei genitulique.»

Et talis describitur Babylon, *Apoc.* xvii, 5.

9. **VENIET TIBI DUEO HEC, etc., STERILITAS ET VI-**

DUITAS. — *Sterilitas*, id est *ortibus*, ut verbi Vat-

ibus, hoc enim est Hebrewum *בְּשֶׁבֶת sechol*, q. d.

Uno die praveris simul tuis filiis, id est civibus et

incolis, quibus fecunda eras et abundans, *eris ipsa orba;*

et marito, scilicet rege Basasare, *eris ipsa vidua.*

Res enim reipublica et regni est quasi mar-

itus, et res publica, eo mortuo, est quasi vidua,

que amisit maritum, ducem, tutorem et protec-

torum suum. Ita S. *Cyrillus*, *Forerius* et *Vatablus*.

UNIVERSA. — Hebreo, *in perfectione*, q. d. Per-

fecta plenaque orbitalis que processit, tibi adven-

iet.

PROPTER MULTITUDINEM MALEFICORUM. — Tertium

hoc est peccatum Babylonis, ejusque excidi causa,

scilicet quod maleficia et incantationibus de-

dicta fuerit, et divinationi, presertim qua fit ex

astrorum inspectione. Quocumque Chaldaei in

proverbium abiurunt, idemque sunt quod astrologi

et genitici, qui ex astris et horoscopo de

cumque vita et sorte divinant. Unde *Cato*, lib. V,

cap. iii: «Augurem, ait, aruspiceum, ariolum,

Chaldaeum ne quem consuluisse vult.» Et *Cicerio*,

lib. I *De Divinitate.*: «Chaldei, ait, non ex astris, sed

ex genti vocabulo nominati, diuinam observa-

tionem siderum scientiam putant effecisse, ut pre-

dici possit, quid cuique eventurum, et quo que-

que fato natuus esset.»

PROPTER DURITIAM INCANTATORUM. — Pro *duritiam* hebreice est **רָאשָׁה alsana**, id est robur, vel corroboratio. Per quod primo, *Forerius* accipit densitatem, seu constipationem, que scilicet astrologi non ex una stella, sed ex conjunctionibus astrorum, et densitate constellationum divinat. Non enim enim **רָאשָׁה chabrim** a conjugione, seu coadunatione dicitur; toti enim in conjunctionibus stellarum observandis et explicandis versabatur.

Secundo, *Vatablus* per *robur* accipit multitudinem incantatorum.

Tertio, melius *Noster* per *robur* accipit *duritiam*, de multitudine enim processit. Nam quod forte est, durum est; sicut ex adverso, quod infirmum est, molle est. Jam *durius* intelligi, quia incantatores adulantes Babylon, promittentesque et imprium pacem et invictum, eam in sua arrogancia et tyrannia de fovebant, corroborabant et obdurabant, ut nihil non auderet, ut nec reges, nec Deum timeret. Ita *Baymo*. *Duritiam* ergo hic, non tam passivam quam activam intelligo, quia incantatores suis falsis oraculis obdurabant Babylonios. Unde sequitur:

40. **FIDUCIA HABUISTI IN MALITIA TUA** (q. d. Fidei deinde mala perpetrasti, non timisti Deum, Dei que vindicant); **DIXISTI (enim):** Non est qui ve-
deat me, — q. d. Vel non videt, et nescit, vel non curat, vel non potest sceleris mea punire, nec me imperio dejeice. Incogitanta enim vel negativa *Numinis* et providentia dei vindictis, est origo omnia scelerum. Unde *Psalm.* xiii, 1, cum dixisset: «Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus, » mox effectus subdit: «Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt, » etc.

Nos est qui *videat me*, — q. d. Non est qui me measque sceleris visiter, inspirat, examinet, damnet et puniat; his enim omnia significat *videat de* metalepsin. Aliquot impii parvus curant quod videantur, imo saepe coram aliis de sua impunitate gloriantur, eamque ostentant. Videri ergo, hoc est a judice visibilis et puniri, metunt. Ita *Haymo*.

SAPIENTIA TUA ET SCIENTIA TUU HEC DECEPIT TE. — *Tu* astra astologia judicaria, tua divinatio decepit te. Putabas enim sortes humane vite et reipublica in solidum pendere ab astris; cumque ex astris non videbas tibi malum impondere, quasi secura nulli timebas. Ita *Forerius*.

41. **VENIET TIBI SUPER MALUM, ET NESCIUS ORTU** *EUS.* — Pro *ortum ejus* hebreice est **נְסִירָה sachra**, id est *auroram ejus*, id est *ortum ejus*. *Ortus enim* dei est in aurora. Alludit ad *Chaldeos*, qui ex astris, earumque ortu divinabant, eosque iridet, q. d. O astrologi! in stellis noui vidistis tempestem volis impudentem, scilicet malum et exceduum vestrum, ejusque ortum, q. d. Subito capiebis et vastaberis, o Babylon! ut necias unde tibi hoc malum oriatur; exscinderis, nec scies a quibus, et quomodo. A Persis enim vilibus nihil timebis, et quoniam. A *Perseis* antequam videbas urbem quati et

invadi, antequam scias malum tibi creari. Hostis per vada Euphratis occulit in urbem penetrabit, eamque occupabit, antequam eum scias ingressum. Miraberis urbem ante capiam, quam oppugnatam. **Secundo**, *Sanchez* putat alludi ad regem Persarum, quem quasi solem coronat radiis distincta redimitum, precedebat ignis in hasta instar vexilli elatus, quasi Lucifer, vel aurorifer, q. d. Perse erunt in urbe, eamque occupabunt, antequam videas eorum vexilla, antequam scias eos adventare.

CALAMITAS QUAM NON POTERIS EXPPIARE. — id est expandio avertere. Solebant veteres per *exstirpationem*, id est victimas piaculares, propitiare *Numen*, et impudentes clades avertere; sed id facere nequivit Babylon, q. d. Calamitas tua est inexpiabilis et inevitabilis: Deus enim inexorabilis est, facielque ut Perse sint inexorables, nec tibi prece aut predio parcant. Illo est quod dixit cap. xiiii, vers. 12: «Preiosior erit vir auro.»

12. **STA CUM INCANTATORIBUS.** — Est sarcasmus, sive hosiliis irrisio, q. d. Salvent te tui incantatores, «in quibus laborasti,» id est, quos magno labore et sumptu comparasti, quibus insudasti, quibus te erudiundam et regendam a teneris trahisti.

13. **SALENT TE AUGURES COPRI.** — «Augures proprii sunt, qui ex garris et volatu avium divinat futura. Inde extensione vocis augures vocati sunt omnes divinatores: astrologi hebreice vocantur **רָאשָׁה chalarim**, id est *conjugatores*, sive *combinatores*, qui scilicet stellas combinant et conjungunt, atque studiosa observant siderum concursus, apectus et oppositiones, ex usque dividuntur. Ita *Forerius*.

SEPUTABANT (hebreice **רָאשָׁה modum**, id est *scire facientes*, id est prædilectores) **MENSES.** — Hebreice **רָאשָׁה chodascim**, id est *neomenias*, novilunia, sive initia mensum. Hebrei enim habent menses lunares, ab uno novilunio ad alterum. Novilunium ergo eis est prima dies mensis. Significat itaque hos astrologos ex stellis suis, maxime ex luna, puta ex singulis renovationibus, et novilunis, utpote luna renovationibus, et novis cum aliis astris conjunctionibus et oppositionibus, divinas de futuris, quid scilicet illi mense prosperum vel adversum facilius certe esset evenitum. Sic nostri astrologi in suis ephemeridibus non certo divinant, sed conjectant de futuris ex novilunis (tunc enim notabilis fit rerum mutatio); luna enim rebus sublunaribus dominatur, valdeque afficit, et immutat omnia corpora, et quandoque tangunt rem quandoque aberrant: «As- tra enim inclinant, non necessitant.»

14. **FACTI SINT QUASI STIPULA, IGNIS COMBUSIT** *BOS.* — *Ignem* vocat vastationem Persicam, que omnia consumpet, ut ignis, veroque igne consumat Babylonem, q. d. In Babylonis incendiis ita comburentur omnia ac tui astrologi, instar stipulae, ut nullas prunas relinquant, quibus homines

se calificare possit. Ligna usta utilia sunt; nam relinguunt prunas, quae usui sunt hominibus; at tui astrologi nihil prunarum sunt relicturi; nam exurentur et redigentur in cineres. Significatur ergo hic extrema vastitas, plenaque concrematio Babylonis. Ita Hugo, Vatablus, Forerius, Adams (4).

Septuaginta vertunt, *quæ habes carbones ignis, sedebis super eos*, q. d. Astrologi qui fuerint faces et carbones, qui te succederint, fuerint causa tui excidi et incendi: quia ergo eis eredisti, *sedebis super eos*, id est cum iis comburoris. Notat S. Hieronimus ignem hunc utilitatem fuisse Babyloniam, quam fuerunt magi, quia, inquit, « hic eos per poenas et supplicia ad penitentiam provocat: illi per errorem ducunt ad superbium. »

NON SUNT PRÆNE QUBIS CALEFIANT, — non astrologi et angues: hos enim dixit junus combustos; sed homines, puta vicini, tū enim calefiant, more Hebreo impersonaliter sumuntur.

(1) Notandum est hic cum Jahn, quod cubilia et patachia huiusmodi fenestræ ad austrum conversa erant, ut in apice essent; tomores ea nibilioribus calificabant vel carbonibus candidioribus, vel igni in incio vel ob accenso, quæ foveæ ad idipsum in medioterio pavimentum parvata. Imponebatur, velut et tabernaculum in Oriente mos est, ubi nonnunquam ignis in hac ipsa quoque fovea existat; fumis per fenestras extum queritur. Jerom. xxxvi, 22; Isai. xliv, 16; xlvi, 14. (Archæol. Bibl. part. I, cap. xvii, 11 et 15.)

CAPUT QUADRAGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædictus Deus Iudeorum ob peccata captivitatem Babyloniam, indeque liberationem, quod nœc idola, nec quisquam alius ante haec eis præliverat, indeque probat se esse Deum, non idola. Unde, vers. 12, ad sui agnitionem et cultum eos revocat. Tertio, vers. 17, docet se esse consiliarium et gubernatorium Israhel, sed ejus culpa accidisse, quod in hostian manus, aliasque calamitates incidierat, eo quod suis consiliis non pruerit. Denique, vers. 20, letum e Babylone rediutum describit, ad eumque captivos excitat (1).

1. Audite haec domus Jacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Juda existis, qui jubaris in nomine Domini, et Dei Israel recordamini non in veritate, neque in justitia. 2. De civitate enim sancta vocati sunt, et super Deum Israel constabili sunt: Dominus exercituum

(1) Quam utilitatem deberent Iudei habere, inquit Forerius, tam ex consideratione liberationis Babyloniam, quam ex istarum rerum predictione, aperit Dominus per Prophetam, viam parat ad aperturam de Christo vaticiniam.

Primo, captat attentionem, eos ad quos loquebatur graphicæ depingens, et vehementer illos objugans, quod licet professione et rito externo videbentur sectari veram religionem, verumque Deum agnoscores, eique iuncti, magna tamen ex parte animo esseut ab illo alieno, atque ad idolorum cultum et superstitiones nefandas propenso,

1, 2.

Secundo, revocat in memoriam predictionem malorum & Deo factam, ad frangendam apostatarum obstinationem.

15. NEGOTIATORUM TUL. — Ha vocat astrologos, quod ex sua divinatione lucrum et quostum facerent, de qualibus ait Cicero, oral. 4 in Verem: « Novus astrologus, qui non tam eccl. rationem, quam celati argenti diceret. Hi ergo in via sua, » id est in arte et divinatione sua, « erraverunt: » quia falso prospera predixerunt Babyloniam, ejusque excidium prescire et amoliri non posuerunt. Idque « ab adolescentia tua, » quia haec ares in te, o Babylon! et tecum quasi nata fuit.

Alii proprie accipiunt « negotiatores, » quasi significet eos, auditio adventus Persarum, urbem deseruisse, et ad alia emporia dispersos fuisse. Illi qui te ad opes hasce provexerunt a tui exordio, jam fugient, alii in Orientem, alii in Occidentem, neque te juvabunt. Ita Vatablus. Simile de mercatoribus Babylonem deserventibus, ejusque excidium lugentibus, habet S. Joannes, Apoc. cap. xviii, 11 et 15.

Forerius pro in via sua verit, in transitu suo, siue explicat, q. d. Sicut negotiatores, qui in quovis transitu, id est commutatione mercium, sive in quovis contractu et cambio jacturam patenter, deciperentur et errarent; malo aliquo genio impulsi, aut infasto sidere dicterunt negotiacioni inuiduisse: ita tui astrologi qui in quovis transitu astrorum, supplicatione, applicatione, consilio et divinatione tua decepti, et se te perdididerunt. Nam et Cicero doct Chaldeos obseruasse trajectiones et motiones stellarum.

nomen ejus. 3. Priora ex tunc annuntiavi, et ex ore meo exierunt, et auditæ feci ea: repentes operatus sum, et venerunt. 4. Scivi enim quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua area. 5. Predixi tibi ex tunc: antequam venirent indicavi tibi, ne forte dices: Idola mea fecerunt haec, et sculpilia mea et conflatilia mandaverunt ista. 6. Quæ audisti, vide omnia: vos autem non annuntiasti? Auditæ feci illi nova ex tunc, et conservata sunt quæ nescis: 7. nunc creata sunt, et non ex tunc: et ante diem, et non audisti ea, ne forte dicas: Ecce ego cognovi ea. 8. Neque audisti, neque cognovisti, neque ex tunc aperta est auris tua: scivi enim quia pravaricatis pravaricaberis, et transgressorēs ex interno vocavi te. 9. Propterea nomen meum longe faciam furorem meum: et laude mea infernatio te, ne interreas. 10. Ecce excoxi te, sed nou quisi arguent, ciegi te in camino pauperis. 11. Propter me, propter me faciam, ut non Elaspher: et gloriam meam alteri non dabo. 12. Audi me, Jacob et Israel, quem ego voco: ego ipse, ego primus, et ego novissimus. 13. Manus quoque mea fundavit terram, et dextera mea inuenta est celos: ego vocabo eos, et stabilit simul. 14. Congregamini, omnes vos, et audiote: quis de eis annuntiavit haec? Dominus crelexit eum, faciet voluntate suam in Babylonie, et brachium suum in Chaldaea. 15. Ego, ex locutus sum, et vocavi eum: adduxi eum, et directa est via ejus. 16. Accedit ad me, et audite hoc: non a principio in abscondito locutus sum; ex tempore antequam fieret, ibi eram: et nunc Dominus Deus misit me, et spiritus ejus. 17. Hec dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israel: Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, gubernans te in via, qua ambulas. 18. Utinam attendisses mandata mea! facta fuisset sicut flumen pax tua, et justitia tua sicut gurgites maris: 19. et fuisset quasi arena semen tuum, et stirps uteri tui ut lapilli ejus: non interasset, et non fuisset attritum nomen ejus a facie mea. 20. Egredimini de Babylonie, fugite a Chaldaea, in voce exultationis annuntiate: auditum facite hoc, et efferte illud usque ad extrema terra. Dicite: Redemit Dominus servum suum Jacob. 21. Non siturunt in deserto, cum educeret eos: aquam de petra produxit eis, et scidit petram, et fluxerunt aquæ. 22. Non est pax impiis, dicit Dominus.

1. QUI VOCAMINI NOMINE ISRAEL, — q. d. Qui inane tantum nomen Israels portatis, quique gloriamini Israele patre, tanquam ejus filii et posteri, cum ab ejus religione, sinceritate et sanctitate sitis degeneres. Ille enim Deum verum constanter et sancte ad mortem usque coluit; vos ad idola sacrilegè recipistis et declinatis. Estis ergo piti Israelitæ, non hypocritæ, estis semen Chanaan, non Judæi, non Israel.

ET DE AQUIS JUDA EXISTIS. — Id est, ut Chaldaeus, qui in stirpe Juda existis. Aquæ vocal scaturiginem et sobolem. Est metaphoræ, a fontibus et rivis: Jacob enim fuit quasi fons, ex quo duodecim rivi, id est duodecim Patriarchæ et tribus, fluxerunt. Sed Judei ex nobilissimo rivo, puta ex Juda, descendenterunt. Sic dicitur Psalm. lxvii, 27: « In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel, » id est vos qui de fontibus, id est

3. Quinto, sua in Judeo beneficia, tum olim collata, tum etiam si parciunt, amplificanda commemorat, vers. 17-19.

Sexto, Prophetæ jam convertit orationem ad prius quibus liberationem predictat, et ad discessum, ne cum gentilibus pereant, ex Babyloniam adhortatur, divinamque providentiam indicatis ex antiqua historia exemplis demonstrat, 20-22.

2. DE CIVITATE ENIM SANCTA VOCATI SUNT. — A sancta Jerusalem vocati sunt cives Hierosolymani, cives civitatis Dei, qui a Deo Israels sustentantur, quasi vires et domestici ejus. Huc allusus S. Paulus, Ephes. ii, 19: « Vos etsi cives sanctorum et domestici Dei. » Judei enim a saurbe, Ecclesia et templo vocati sunt populi.